

Legal and Social Challenges of Criminal Justice Privatization in Iran with Emphasis on Prisons

Farhnaz Jamadi^{*}, Ali Janipour^{}**

Dariush Babaei^{*}**

Abstract

The privatization of criminal justice, with a focus on prisons, has been proposed in many countries as a strategy to reduce costs and improve the efficiency of correctional systems. In Iran, this trend began in the 1990s and was implemented through two key experiences: the outsourcing of auxiliary services at Vakilabad Prison in Mashhad and the full management of Adelabad Prison in Shiraz by the private sector. The research method is descriptive-analytical and is based on the examination of official documents and practical experiences. Findings indicate that despite a relative improvement in resource management, prison privatization has become problematic and faces serious challenges. These include violations of prisoners' rights, a decline in the quality of healthcare and welfare services, weak government oversight, and conflicts of interest between rehabilitative goals and the profit-driven motives of private entities. Moreover, this trend has led to inequality in access to rehabilitative services, placing low-income inmates in more unfavorable conditions. The lack of transparency in supervisory processes has also created opportunities for corruption and abuse. Consequently, privatizing criminal justice

^{*} Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Yasooj Branch, Islamic Azad University, Yasooj, Iran, jamadifarhnaz@gmail.com

^{**} Assistant Professor of Law, Department of Criminal Justice and Criminology, Yasuj Branch, Islamic Azad University, Yasuj, Iran (Corresponding Author), Ali.janipour.2634@gmail.com

^{***} Assistant Professor of Law, Department of Criminal Justice and Criminology, Yasuj Branch, Islamic Azad University, Yasuj, Iran, Babaei56@yahoo.com

Date received: 21/02/2025, Date of acceptance: 06/04/2025

without effective oversight and adherence to human rights principles can exacerbate inequality and trigger social crises.

Keywords: Criminal justice, privatization, prisons, Adelabad, Vakilabad.

Introduction

Privatization as an economic and social policy emerged in the late 19th and early 20th centuries, and in recent decades, it has increasingly expanded into various public sectors. This process, which refers to the transfer of government responsibilities and services to the private sector, initially began in industries like manufacturing, transportation, and public utilities. Over time, privatization has extended to sensitive areas such as criminal justice, raising significant legal and social questions, particularly regarding the privatization of prisons.

Materials & Methods

The research method used in this study is descriptive-analytical, relying on document analysis and practical experience to assess the legal and social challenges of prison privatization in Iran.

Discussion & Results

The privatization of prisons in Iran has led to significant legal and social challenges, particularly concerning the violation of prisoners' rights and the weakening of state oversight. While privatization aims to reduce costs and improve efficiency, it often results in diminished service quality, increased corruption, and inequality in access to corrective services. The lack of clear role separation between public and private sectors exacerbates conflicts of interest, further undermining the reformative goals of the prison system.

Conclusion

The findings indicate that privatization of prisons in Iran has led to both improvements and challenges. While resource management has seen some relative improvements, the process has been fraught with significant issues, particularly regarding the violation of prisoners' rights and the deterioration of basic services like healthcare and nutrition. Government oversight has been weak, leading to an increase in corruption and mismanagement within privatized prisons. Additionally,

privatization has exacerbated inequalities, placing low-income prisoners in worse conditions and limiting their access to essential rehabilitative services.

Bibliography

- Ahmed, H. (2025). Prison privatization and its impacts on inmate quality of life: An analysis through Logan's eight dimensions model. Pace University.
- Appleman, L. I. (2018). Cashing in on convicts: Privatization, punishment, and the people. *Utah Law Review*, 2018(3), Article 2.
- Austin, J., & Coventry, G. (2001). *Emerging Issues on Privatized Prisons*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Assistance.
- Bahmani, M., Hajitabar Firoozjai, H., & Ehsanpour, S. R. (2021). The intervention of the private sector in prisons in Iran and the United States. *Medical Law Research Journal*, 15, 753–765. [In Persian]
- Bowman, B., Cutrona, C. E., & Russell, D. W. (2021). *Privatization and Its Impact on Correctional Systems*. New York: Routledge.
- Dehabadi, A., & Jalilzadeh, M. (2013). The emergence of private prisons and a comparative study in Iran and the United States. *Justice Legal Journal*, 77, 83. [In Persian]
- Dorfman, A., & Harel, A. (2020). *The Cambridge Handbook of Privatization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairfax, R. A. Jr. (2010). Outsourcing Criminal Prosecution? - The Limits of Criminal Justice Privatization. *University of Chicago Legal Forum*, 2010(10).
- Foroutan, M., & Vahbi, Z. (2018). The position of private prisons in the criminal law of Iran and the United States (California and Texas). *Legal Civilization Quarterly*, 1(1). [In Persian]
- Ghandro Bijarposh, E. (2007). *The position of imprisonment in Islamic jurisprudence and Iran's criminal law (Vol. 1)*. Tehran: Andisheh Shams Publications. [In Persian]
- Holahan, P. (2023). The perils of privatization: Exploring the side effects of privatized correctional health care in favor of a public delivery model. *Washington and Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, 29(3), Article 9.
- Jamadi, F., Janipour, A., & Babaei, D. (2025). Sociology of criminal justice privatization: Opportunities and challenges. *Cultural Social Research*, 16(1). [In Persian]
- Kalanfar Niyani, M. (2017). Prison privatization in Iran's criminal law. *Studies in Political Science, Law and Jurisprudence*, 3(4), 40–49. [In Persian]
- Kim, D.-Y. (2022). Prison Privatization: An Empirical Literature Review and Path Forward. *International Criminal Justice Review*, 32(1).
- Kyle, P. H. (2013). Contracting for Performance: Restructuring the Private Prison Market. *William & Mary Law Review*, 54, 2087–2130.

- Leighton, P., & Selman, D. (2013). Private Prisons, the Criminal Justice–Industrial Complex and Bodies Destined for Profitable Punishment. In W. S. DeKeseredy & M. Dragiewicz (Eds.), *Routledge Handbook of Critical Criminology* (Chapter 5, pp. 102-128). Routledge
- Lichtenstein, A. (2001). *Twice the Work of Free Labor: The Political Economy of Convict Labor in the New South*. London: Verso.
- López, E. L., Woolhandler, S., Himmelstein, D. U., Hawks, L., Dickman, S., Gaffney, A., Bor, D., Schrier, E., Cai, C., Azaroff, L. S., & McCormick, D. (2024). Health, access to care, and financial barriers to care among people incarcerated in US prisons. *JAMA Internal Medicine*.
- Pratt, T. (2019). Cost–benefit analysis and privatized corrections. *Criminology & Public Policy*, 18.
- Pric, A., & Morris, J. (2012). *Privatization in Criminal Justice Systems: A Comparative Study*. Oxford: Oxford University Press.
- Rahall, W. (2014). Private Prisons and the Marketplace: Why Private Prison Advocates Misunderstand the Free Market. *Fordham Law Review*, 82(3).
- Shams, A. (2002). The plan for establishing private prisons in Iran. Tehran: Center for Prison Education and Training. [In Persian]
- Shetreet, S., Chodosh, H. E., & Helland, E. (2021). *Challenged Justice: In Pursuit of Judicial Independence*. Leiden: BRILL.
- Spierenburg, P. (1998). *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Tilley, N. (2018). Privatizing Crime Control. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 679(1).
- Vakilzadeh, S. (2021). The role of prison privatization in preventing recidivism. Tehran: Amjad. [In Persian]
- Vilher, L. L. (2017). Private Prisons and the Need for Greater Transparency: Private Prison Information Act. *Brooklyn Journal of Corporate, Financial & Commercial Law*, 12.

چالش‌های حقوقی و اجتماعی خصوصی سازی عدالت کیفری در ایران با تاکید بر زندان‌ها

فرحناز جمادی*

علی جانی پور**، داریوش بابایی***

چکیده

خصوصی‌سازی عدالت کیفری با تمرکز بر زندان‌ها به عنوان راهکاری برای کاهش هزینه‌ها و بهبود کارایی سیستم زندانبانی در بسیاری از کشورها مطرح شده است. در ایران، این روند از دهه ۱۳۷۰ آغاز شد و در دو تجربه مهم، شامل واگذاری خدمات جانبی در زندان وکیل آباد مشهد و مدیریت کامل زندان عادل‌آباد شیراز، اجرایی شد. روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و بر بررسی اسناد و تجربیات عملی استوار است. یافته‌ها نشان می‌دهد که علی‌رغم بهبود نسبی در مدیریت منابع، خصوصی‌سازی زندان‌ها پربلما تیزه شده و با چالش‌های جدی همراه بوده است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به نقض حقوق زندانیان، کاهش کیفیت خدمات بهداشتی و رفاهی، ضعف نظارت دولتی و تضاد منافع میان اهداف اصلاحی و انگیزه‌های سودآوری بخش خصوصی اشاره کرد. همچنین، این روند منجر به نابرابری در دسترسی به خدمات اصلاحی شده و زندانیان کم‌درآمد را در شرایط نامناسب‌تری قرار داده است. کاهش شفافیت در فرآیندهای نظارتی نیز زمینه‌ساز فساد و سوءاستفاده بوده است. در نتیجه، خصوصی‌سازی عدالت کیفری بدون نظارت مؤثر و رعایت اصول حقوق بشری می‌تواند به تشدید نابرابری‌ها و بحران‌های اجتماعی منجر

* دانشجوی دکتری گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران،
jamadifarhaz@gmail.com

** استادیار حقوق، گروه جزا و جرم‌شناسی، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران
(نویسنده مسئول)، Ali.janipour.2634@gmail.com

*** استادیار حقوق، گروه جزا و جرم‌شناسی، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران،
Babaei56@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۷

شود. بر همین اساس، هرگونه سیاست‌گذاری در این زمینه نیازمند سازوکارهای نظارتی دقیق است.

کلیدواژه‌ها: عدالت کیفری، خصوصی سازی، زندان ها، عادل آباد، وکیل آباد.

۱. مقدمه

خصوصی‌سازی به مثابه سیاستی اقتصادی و اجتماعی از اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم در بسیاری از کشورهای جهان مطرح شد و در دهه‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای در بخش‌های مختلف دولتی گسترش یافت. این فرآیند، که به‌طور عمومی به واگذاری مسئولیت‌ها و خدمات دولتی به بخش خصوصی اشاره دارد، در ابتدا در عرصه‌هایی مانند صنعت، حمل‌ونقل و خدمات عمومی آغاز شد. در این راستا، هدف اصلی از خصوصی‌سازی کاهش هزینه‌های دولت، افزایش کارایی و بهبود خدمات بود. خصوصی‌سازی به‌ویژه پس از بحران‌های مالی در دهه‌های اخیر به‌عنوان راهی برای تقویت بهره‌وری و کاهش بدهی‌های دولتی در نظر گرفته شد. این روند در بسیاری از کشورها با موفقیت‌های نسبی همراه بوده، اما در عین حال با چالش‌هایی همچون کاهش نظارت و مسائل مربوط به عدالت اجتماعی مواجه شده است. خصوصی‌سازی، به‌ویژه در حوزه‌های حساس و حیاتی مانند آموزش، بهداشت و امنیت، همواره با پرسش‌های حقوقی و اجتماعی همراه بوده است. این روند به‌تدریج به دیگر حوزه‌ها، از جمله بخش‌هایی از عدالت کیفری نیز گسترش یافته است. (Bałtowski, 2022: 43).

با گذشت زمان، خصوصی‌سازی به‌ویژه در بخش‌های قضائی و کیفری گسترش یافت. یکی از جلوه‌های این فرآیند در نظام‌های حقوقی مختلف، خصوصی‌سازی زندان‌ها بود. واگذاری مسئولیت‌های مختلف زندان‌ها به بخش‌های خصوصی، ابتدا با ارائه خدمات جانبی همچون بهداشت، تغذیه و نظافت آغاز شد، اما به تدریج، برخی از کشورها اقدام به واگذاری مدیریت کل زندان‌ها به شرکت‌های خصوصی کردند. در این راستا، واگذاری اداره زندان‌ها به بخش خصوصی به‌عنوان راهی برای کاهش هزینه‌های نگهداری زندانیان و بهبود کیفیت خدمات به‌طور فزاینده‌ای مطرح شد. با این حال، این گام‌ها با چالش‌های جدی در حوزه‌های حقوقی و اجتماعی همراه بوده است. نگرانی‌ها در مورد کاهش نظارت دولتی، افزایش فساد، و نقض حقوق زندانیان از جمله مسائلی است که در پی این تغییرات به‌وجود آمده است.

تجربه خصوصی سازی زندان‌ها در کشورهای مختلف جهان، به‌ویژه ایالات متحده، استرالیا و بریتانیا، نشان‌دهنده روندی نوین در مدیریت عدالت کیفری است که با هدف کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری آغاز شد. در آمریکا، شرکت‌هایی مانند کورسیویک (CoreCivic) و گروه جی‌ئی‌او (GEO Group) از دهه ۱۹۸۰ تاکنون، کنترل بخش قابل‌توجهی از زندان‌ها را در اختیار گرفته‌اند. در بریتانیا نیز برخی زندان‌ها تحت مدیریت بخش خصوصی قرار گرفته‌اند که نتایج متناقضی در زمینه امنیت، سلامت زندانیان و شفافیت مدیریتی نشان داده‌اند. در حالی که برخی کشورها به‌واسطه شفاف‌سازی و نظارت سختگیرانه توانسته‌اند از مزایای این الگو بهره‌مند شوند، در بسیاری دیگر خصوصی سازی به افزایش نابرابری و بروز بحران‌های اجتماعی منجر شده است.

در ایران، خصوصی سازی زندان‌ها در دو برهه زمانی مختلف صورت گرفته است. نخستین تجربه در دهه ۱۳۷۰ در زندان وکیل‌آباد مشهد آغاز شد، زمانی که بخشی از خدمات زندان به بخش خصوصی واگذار شد. این تجربه با هدف بهبود کارایی و کاهش هزینه‌ها انجام گرفت، اما با چالش‌هایی همچون مشکلات مدیریتی و حقوقی روبرو بود. دومین تجربه در سال ۱۳۸۴ با خصوصی سازی کامل زندان عادل‌آباد شیراز آغاز شد. در این مقاله، هدف اصلی تحلیل و آسیب‌شناسی این دو تجربه است. در این مقاله، به بررسی ابعاد مختلف این روند از جمله آثار حقوقی و اجتماعی آن، تأثیرات بر شرایط زندانیان، و مشکلات نظارتی خواهیم پرداخت. هدف از این آسیب‌شناسی، ارزیابی کارایی، پیامدها و چالش‌های این تغییرات در نظام زندانبانی ایران و ارائه پیشنهاداتی برای بهبود وضعیت موجود است.

۲. مبانی نظری

به صورت کلی، خصوصی سازی عدالت کیفری دو دیدگاه عمده دارد. دیدگاه نخست از منظر نئولیبرالی بر این باور است که بخش خصوصی می‌تواند کارایی و اثربخشی سیستم عدالت کیفری را افزایش دهد. حامیان این دیدگاه معتقدند که بخش خصوصی با انگیزه سودآوری، می‌تواند خدمات بهتری ارائه دهد و هزینه‌ها را کاهش دهد. آنها استدلال می‌کنند که دولت‌ها در مدیریت این بخش ناکارآمد هستند و به‌دلیل بوروکراسی و تشریفات اداری، نمی‌توانند به‌خوبی عملکرد سیستم را بهبود بخشند. از این‌رو، بخش خصوصی با استفاده از استراتژی‌های نوآورانه و بهینه‌سازی منابع، می‌تواند به‌صورت مؤثرتری عمل کند.

همچنین، رقابت میان شرکت‌های خصوصی، آنها را وادار می‌کند که هزینه‌ها را کاهش دهند و در عین حال کیفیت خدمات را افزایش دهند. در مقابل، منتقدان به‌ویژه بر این نگرانی تأکید دارند که انگیزه سود ممکن است حقوق متهمان و قربانیان را نادیده بگیرد و منجر به کاهش عدالت در سیستم شود (Pratt, 2019: 449; Shetreet et al, 2021: 149-154).

طرفداران نئولیبرالی خصوصی‌سازی معتقدند که بخش خصوصی می‌تواند نوآوری‌هایی را در سیستم عدالت کیفری معرفی کند که به بهبود کارایی و تسریع در تغییرات منجر می‌شود. آنها استدلال می‌کنند که شرکت‌های خصوصی به دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر نسبت به نهادهای دولتی، می‌توانند راه‌حل‌های جدید و مؤثری ارائه دهند. این نوآوری‌ها ممکن است در راستای بهبود روش‌های توان‌بخشی، شیوه‌های امنیتی و مدیریت منابع باشد. طرفداران خصوصی‌سازی ادعا می‌کنند که این شیوه‌ها می‌تواند روندهای قضائی کند و ناکارآمد را سریع‌تر و با هزینه‌های کمتر پیش ببرد. به‌علاوه، آنها معتقدند که بخش خصوصی قادر به ارائه خدمات در مقیاس وسیع‌تر و به‌طور کارآمدتر است. اما منتقدان هشدار می‌دهند که این تغییرات ممکن است باعث کاهش کیفیت خدمات و افزایش هزینه‌های پنهان شود. آنها نگرانی دارند که انگیزه‌های سودمحور، توان‌بخشی و رفاه افراد در سیستم قضائی را به خطر بیندازد (Vilher, 2017: 229-231; Tilley, 2018: 56-60).

نئولیبرال‌ها همچنین از قراردادهای مبتنی بر عملکرد در بخش خصوصی دفاع می‌کنند. آنها پیشنهاد می‌دهند که پرداخت‌ها به نهادهای خصوصی باید با دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده مانند کاهش تکرار جرم یا موفقیت در توان‌بخشی مرتبط باشد. این شیوه به‌طور مستقیم انگیزه‌های مالی شرکت‌ها را با نتایج ملموس و قابل اندازه‌گیری هماهنگ می‌کند. از دیدگاه حامیان، این رویکرد باعث تقویت تمرکز بر نتایج مثبت و بهبود عملکرد در سیستم عدالت کیفری می‌شود. در این الگو، شرکت‌ها به دلیل دریافت پاداش مالی برای دستیابی به این اهداف، به‌طور مؤثرتری عمل خواهند کرد. با این حال، منتقدان این رویکرد را به چالش می‌کشند و می‌گویند که معیارهای قراردادهای مبتنی بر عملکرد نمی‌توانند پیچیدگی‌های اجتماعی و انسانی مسائل عدالت کیفری را به‌خوبی اندازه‌گیری کنند. آنها معتقدند که این معیارها ممکن است نتیجه‌گرایی محض را در اولویت قرار دهد و در نهایت به‌ضرر کیفیت خدمات و رفاه افراد باشد (Kyle, 2013: 2095).

حامیان خصوصی‌سازی در سیستم عدالت کیفری همچنین به انعطاف‌پذیری بخش خصوصی اشاره می‌کنند. آنها معتقدند که شرکت‌های خصوصی به‌دلیل عدم وجود

بوروکراسی پیچیده، می‌توانند سریع‌تر به تغییرات پاسخ دهند و استراتژی‌های جدید را به‌راحتی اعمال کنند. این چابکی به آن‌ها اجازه می‌دهد که نیازهای متغیر و چالش‌های نوظهور در نظام عدالت کیفری را به‌طور مؤثرتری برآورده سازند (جمادی و همکاران، ۱۴۰۳). آن‌ها ادعا می‌کنند که این توانایی برای تغییرات سریع و مدیریت مؤثر می‌تواند به‌طور کلی به بهبود عملکرد سیستم منجر شود. با این حال، منتقدان بر این باورند که خصوصی‌سازی به‌طور ذاتی نمی‌تواند موجب انعطاف‌پذیری بیشتر شود. آن‌ها نگرانند که نهادهای خصوصی به‌دلیل تمرکز بر سود، ممکن است در بلندمدت بهبودهای ضروری را نادیده بگیرند. از نظر منتقدان، تغییرات سریع و بدون نظارت ممکن است به بی‌ثباتی در نظام عدالت کیفری و کاهش کیفیت خدمات منجر شود (Kim, 2022: 26-28).

نئولیبرال‌ها به کاهش بوروکراسی و کنترل‌های دولتی از طریق خصوصی‌سازی تأکید دارند و معتقدند که این امر باعث می‌شود که نظام عدالت کیفری انعطاف‌پذیرتر و نوآورتر شود. آن‌ها بر این باورند که واگذاری وظایف به بخش خصوصی می‌تواند از انحصار دولت جلوگیری کرده و به‌جای آن، محیطی رقابتی و متنوع ایجاد کند. این تغییرات می‌تواند به معرفی راه‌حل‌های جدید و استراتژی‌های نوآورانه منجر شود که به‌طور کلی به بهبود کیفیت خدمات در نظام عدالت کیفری کمک کند. اما منتقدان معتقدند که این تصور که کاهش کنترل‌های دولتی به‌طور خودکار باعث بهبود خدمات می‌شود، اشتباه است. آن‌ها نگران‌اند که این تغییرات ممکن است به کاهش شفافیت و پاسخگویی منجر شود و شرکت‌های خصوصی بیشتر به دنبال منافع خود باشند. آن‌ها بر لزوم نظارت و مقررات دقیق برای اطمینان از هم‌راستایی اهداف بخش خصوصی با اصول عدالت و انصاف تأکید دارند. در نهایت، منتقدان هشدار می‌دهند که خصوصی‌سازی عدالت کیفری می‌تواند به کاهش اعتماد عمومی به این سیستم و افزایش مشکلات اجتماعی دیگر منجر شود (Fairfax, 2010: 268; Rahall, 2014: 652-655).

۳. الگوهای خصوصی‌سازی زندان

زندان‌ها همواره در تاریخ بشر با تغییراتی مواجه بوده‌اند. در طول زمان، جوامع مختلف به روش‌های گوناگونی برای مجازات و اصلاح مجرمان متوسل شده‌اند. مجازات‌ها از تنبیه بدنی و شرمساری عمومی تا تبعید و اعدام را شامل می‌شده است. مفهوم زندان‌های مدرن به‌عنوان تأسیسات مستقل برای نگهداری مجرمان، نسبتاً دیر پدیدار شد. زندان‌های اولیه

بیشتر شبیه سیاه‌چال‌های تاریک و مرطوب بودند که شرایط بسیار غیرانسانی داشتند. خصوصی‌سازی زندان‌ها پدیده‌ای نوظهور نیست بلکه در اعصار گذشته نیز وجود داشته است. در قرن هفدهم، در برخی از شهرهای اروپا مانند آمستردام و هامبورگ، رویه‌هایی مشابه با خصوصی‌سازی زندان‌ها رایج بوده است (Spierenburg, 1998: 66). به‌ویژه در این دوره، دولت‌ها به بخش خصوصی مجوزهایی برای نگهداری زندانیان می‌دادند و شرکت‌ها با هدف کسب سود و خودکفایی از زندانیان هزینه دریافت می‌کردند (Austin & Coventry, 2001: 9; Lichtenstein, 2001: 193).

۱.۳ الگو خصوصی‌سازی کامل

الگوی خصوصی‌سازی کامل، که در برخی کشورهای غربی و به‌ویژه در ایالات متحده مرسوم است، شامل واگذاری کامل مسئولیت‌های زندان‌ها به شرکت‌های خصوصی می‌شود. در چنین ساختاری، تمامی وظایف مربوط به اداره زندان، از جمله تأمین امنیت، استخدام کارکنان، خدمات بهداشتی و درمانی و برنامه‌های توان‌بخشی، به‌طور کامل به بخش خصوصی سپرده می‌شود. دولت معمولاً به ازای هر زندانی مبلغ ثابتی به شرکت خصوصی پرداخت می‌کند که این کار انگیزه‌ای برای این شرکت‌ها به منظور کاهش هزینه‌ها و افزایش کارایی ایجاد می‌کند. این الگو به‌ویژه به دلیل پتانسیل صرفه‌جویی در هزینه و افزایش کارایی با استقبال حامیان نئولیبرالی روبه‌رو شده است. آنها استدلال می‌کنند که شرکت‌های خصوصی به دلیل انگیزه سود، به دنبال بهینه‌سازی منابع و استفاده کارآمدتر از بودجه خواهند بود (Pric & Morris, 2012: 45-50). به‌ویژه در شرایطی که سیستم دولتی با مشکلاتی مانند کاهش منابع مالی و افزایش جمعیت زندانیان روبه‌رو است، این الگو می‌تواند به کاهش هزینه‌ها کمک کند. علاوه بر این، شرکت‌های خصوصی ممکن است برنامه‌های نوآورانه‌ای برای امنیت و توان‌بخشی زندانیان ارائه دهند که به بهبود شرایط در داخل زندان‌ها کمک می‌کند. با این حال، این الگو با چالش‌های اخلاقی و حقوقی زیادی نیز مواجه است که در بخش‌های بعدی توضیح داده خواهد شد. برای نمونه، در ایالات متحده، در سال ۱۹۸۴، اداره یکی از زندان‌های ایالت تنسی به‌طور کامل به شرکت خصوصی کورسیویک واگذار شد. این زندان به‌عنوان نخستین نمونه از واگذاری کامل یک مرکز بازداشت به بخش خصوصی در تاریخ این کشور ثبت شد. در این الگو، شرکت خصوصی مسئول کلیه امور زندان از جمله امنیت، نگهداری، تغذیه، بهداشت و برنامه‌های اصلاحی

بود و قرارداد آن به صورت رسمی با دولت ایالتی منعقد شد. پس از آن، چندین ایالت دیگر نیز اقدام به امضای قراردادهای مشابه با شرکت‌های خصوصی کردند و بدین ترتیب، الگوی «مدیریت خصوصی زندان» به عنوان یک تجربه عملی وارد نظام عدالت کیفری آمریکا شد.

۲.۳ الگو خصوصی سازی مبتنی بر خدمات

در الگوی خصوصی سازی مبتنی بر خدمات، که در سیستم‌های زندانی در برخی کشورهای اروپایی مانند فرانسه اعمال می‌شود، دولت همچنان کنترل کلی بر زندان‌ها را حفظ می‌کند، اما برخی از وظایف پشتیبانی به بخش خصوصی واگذار می‌شود. این وظایف می‌توانند شامل تأمین غذا، مراقبت‌های بهداشتی، آموزش و نگهداری تأسیسات باشند. دولت به این ترتیب از تخصص و کارایی بخش خصوصی بهره‌برداری می‌کند در حالی که نظارت کلی بر عملکرد زندان‌ها را همچنان بر عهده دارد. این الگو مزیت‌هایی چون کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت خدمات در زمینه‌هایی که بخش دولتی قادر به انجام آن‌ها نیست، دارد. در چارچوب این الگو، علاوه بر حفظ نظارت دولت، همکاری بین بخش دولتی و خصوصی برای حفظ استانداردهای بالای مراقبت و حفظ ایمنی در زندان‌ها ضروری است. با این حال، شیوه‌ی مبتنی بر خدمات نیز با مشکلاتی روبه‌رو است، به‌ویژه در زمینه هماهنگی بین دولت و بخش خصوصی که ممکن است موجب بروز اختلافات و مشکلات مدیریتی شود (Dorfman, A., & Harel, 2020: 142-144). نمونه‌ای قابل توجه از این رویکرد را می‌توان در نظام زندانبانی فرانسه مشاهده کرد. از دهه ۱۹۸۰ به بعد، الگوی خصوصی سازی مبتنی بر خدمات به طور رسمی اجرا شد. در این چارچوب، دولت مسئولیت کلی مدیریت، نظارت و کنترل امنیتی زندان‌ها را حفظ کرده، اما ارائه برخی خدمات پشتیبانی نظیر تأمین غذا، بهداشت، نظافت و آموزش را به بخش خصوصی واگذار کرده است. یکی از نمونه‌های بارز این مدل، زندان مون دو مارسان (Mont-de-Marsan) واقع در جنوب غربی فرانسه است که خدمات غیرامنیتی آن توسط شرکت‌های خصوصی ارائه می‌شود، در حالی که تصمیم‌گیری‌های قضائی و مدیریت امنیتی همچنان تحت نظر نهادهای دولتی باقی مانده است. این تجربه، مصداقی عینی از اجرای مدل واگذاری وظایف پشتیبانی در چارچوب همکاری دولت و بخش خصوصی در اروپا به شمار می‌آید.

۳.۳ مشارکت بخش خصوصی و دولتی

الگوی «مشارکت بخش دولتی و خصوصی» شامل همکاری مشترک بین دولت و بخش خصوصی در اداره و مدیریت زندان‌ها است. در این الگو، دولت مسئول تأمین منابع مالی و ساخت زندان‌ها است، در حالی که شرکت خصوصی مسئولیت اجرای عملیات روزانه و مراقبت از زندانیان را بر عهده دارد. این همکاری به‌طور طبیعی مزایای زیادی به همراه دارد، زیرا هر دو بخش می‌توانند از نقاط قوت یکدیگر بهره‌برداری کنند. بخش دولتی به‌عنوان نهاد نظارتی و پاسخگو، اطمینان حاصل می‌کند که استانداردهای قانونی و انسانی رعایت می‌شود، در حالی که بخش خصوصی از منابع و تخصص خود برای بهبود کارایی و نوآوری در اداره زندان‌ها استفاده می‌کند (Bowman et al, 2021: 124-127). یکی از نمونه‌های شاخص اجرای این الگو، زندان پارک لی (Parklea Correctional Centre) در ایالت نیو ساوت ولز استرالیا است. در این مدل، دولت ایالتی تأمین مالی و ساخت این مرکز را بر عهده داشته، در حالی که عملیات اجرایی روزمره، شامل نگهداری زندانیان، خدمات پشتیبانی و برنامه‌های اصلاحی، از طریق قرارداد بلندمدت به شرکت خصوصی مالتا گروپ (MTC-Broadspectrum) واگذار شده است. در این ساختار، دولت به‌عنوان نهاد ناظر، عملکرد شرکت خصوصی را ارزیابی می‌کند و بر رعایت استانداردهای حقوقی و انسانی نظارت دارد، در حالی که بخش خصوصی مسئول بهره‌برداری روزمره و ارائه خدمات بر اساس شاخص‌های تعیین‌شده در قرارداد است. با این حال، چالش‌های زیادی در این الگو وجود دارد. یکی از چالش‌های اصلی، تقسیم مسئولیت‌ها و ریسک‌ها بین دولت و شرکت خصوصی است. این موضوع ممکن است منجر به تضاد منافع و مشکلات در مدیریت مشترک شود، زیرا اهداف سودآور بخش خصوصی گاهی اوقات با اهداف عمومی دولت همخوانی ندارد. بنابراین، نیاز به قراردادهای شفاف و نظارت مؤثر از سوی دولت برای اطمینان از موفقیت این الگو ضروری است.

۴. خصوصی‌سازی زندان‌ها در ایران

خصوصی‌سازی زندان‌ها در ایران از سال‌ها پیش به‌عنوان یکی از راهکارهای اصلاح و بهبود نظام زندانبانی مطرح شده است. نخستین گام‌های این فرآیند در سال ۱۳۷۳ در زندان وکیل‌آباد مشهد برداشته شد. در این دوره، بخش‌هایی از خدمات زندان به بخش خصوصی واگذار گردید و خدمات بهداشتی و درمانی تحت نظارت پیمانکاران خصوصی قرار گرفت

(بهمنی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۶۰). این اقدام به‌ویژه به دلیل مشکلات مالی و کمبود نیروی انسانی در سیستم زندانبانی ایران صورت گرفت. این تجربیات اولیه به‌تدریج منجر به گسترش واگذاری خدمات دیگر به بخش خصوصی شد و رویکرد مدیریت زندان‌ها تغییر کرد. از این رو، با مشاهده نتایج مثبتی چون کاهش هزینه‌ها و ارتقای کیفیت برخی خدمات، مسئولان تصمیم به توسعه این روند در سایر زندان‌های کشور گرفتند. در پی این تصمیمات، واگذاری برخی امور به بخش خصوصی به‌ویژه در زندان‌های مهم ایران مانند زندان وکیل‌آباد مشهد و زندان عادل‌آباد شیراز به‌طور گسترده‌تری دنبال شد. اما این روند با چالش‌ها و مشکلاتی نیز روبرو بوده است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

در زندان وکیل‌آباد مشهد، نخستین تجربه‌های خصوصی‌سازی با واگذاری خدمات بهداشت و درمان آغاز شد. این تصمیم به‌دلیل مشکلات بودجه‌ای و کمبود نیروی انسانی در بخش دولتی اتخاذ گردید. واگذاری این خدمات به بخش خصوصی به‌طور چشمگیری باعث بهبود شرایط بهداشتی و درمانی زندانیان شد و مشکلات مدیریتی در این بخش‌ها کاهش یافت. یکی از عوامل مهم در موفقیت این طرح، کاهش هزینه‌ها و بهره‌وری بالاتر خدمات بود که موجب شد این تجربه به‌عنوان الگوی موفق در نظام زندانبانی ایران ثبت شود. علاوه بر این، واگذاری این خدمات به بخش خصوصی موجب شد که ظرفیت‌های جدیدی برای بهبود شرایط زندگی زندانیان ایجاد شود. این تجربه باعث شد که مسئولان به این نتیجه برسند که بخش خصوصی می‌تواند در زمینه‌های دیگر زندانبانی نیز نقش مؤثری ایفا کند (وکیل‌زاده، ۱۴۰۰: ۵۷-۶۲). از این رو، روند خصوصی‌سازی در سایر زندان‌های کشور گسترش یافت. اگرچه این روند با چالش‌هایی از جمله مقاومت‌های درونی در سیستم دولتی و اعتراضات عمومی روبرو شد، اما نتایج مثبتی که در افزایش کارایی و کاهش هزینه‌ها حاصل شد، موجب تثبیت آن در نظام زندانبانی ایران گردید.

در پی موفقیت‌های عملی در زندان وکیل‌آباد مشهد، مسئولان تصمیم به گسترش این روند در سایر زندان‌های کشور گرفتند. یکی از اولین گام‌ها در این راستا، واگذاری کامل مدیریت زندان‌ها به بخش خصوصی در زندان عادل‌آباد شیراز بود. این تصمیم که در سال ۱۳۸۴ گرفته شد، به‌عنوان پایلوت طرح ملی خصوصی‌سازی زندان‌ها در نظر گرفته شد. مسئولان زندان عادل‌آباد، با توجه به موفقیت‌های پیشین در زندان وکیل‌آباد مشهد، امیدوار بودند که این الگوی جدید بتواند بهبودهای بیشتری در زمینه مدیریت و کاهش هزینه‌ها به همراه آورد. واگذاری مدیریت کامل به بخش خصوصی شامل کلیه امور امنیتی، خدمات

رفاهی، اصلاحی و تربیتی زندانیان بود. هدف از این اقدام، بهبود کیفیت خدمات و افزایش کارایی در مدیریت زندان‌ها بود. این طرح با وجود چالش‌ها و مخالفت‌هایی که با خود به همراه داشت، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گام‌ها در جهت اصلاح نظام زندانبانی ایران تلقی شد (کلانی فر، ۱۳۹۶: ۴۳-۴۶). این تصمیم‌گیری، علاوه بر اینکه باعث افزایش بهره‌وری شد، شرایط بهتری برای زندانیان فراهم آورد و فرصت‌های جدیدی را برای اجرای برنامه‌های توان‌بخشی فراهم کرد.

پس از واگذاری کامل مدیریت زندان عادل‌آباد شیراز به بخش خصوصی، این زندان با مشکلات جدی مواجه شد که برخی از آن‌ها به‌طور مستقیم ناشی از تصمیمات اشتباه در نحوه مدیریت بود. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، بی‌احتیاطی در نگهداری زندانیان محکوم به اعدام در کنار سایر زندانیان بود که شرایط امنیتی را به خطر انداخت. این زندانیان که عمدتاً با جرائم سنگین روبرو بودند، در کنار زندانیان معمولی قرار گرفتند و همین موضوع به ایجاد فضای پرتنش و خشونت‌آمیز در زندان منجر شد (شمس، ۱۳۸۱: ۲۵-۲۷). این تصمیم به‌ویژه بر امنیت دیگر زندانیان اثر منفی گذاشت و به وقوع درگیری‌ها و شورش‌ها منجر شد. علاوه بر این، در این زندان مشکلات دیگری نیز مطرح بود که شامل کاهش کیفیت خدمات غذایی و بهداشتی می‌شد. این مسائل در نهایت به شورش گسترده‌ای در سال ۱۳۸۴ انجامید که نشان‌دهنده نارضایتی زندانیان از شرایط زندان‌های خصوصی‌شده بود. مسئولان زندان، با وجود مشکلات موجود، همچنان بر لزوم ادامه روند خصوصی‌سازی تأکید داشتند، اما این تجربیات در زندان عادل‌آباد شیراز نشان داد که بدون نظارت و شفافیت کافی، این روند ممکن است به افزایش بحران‌ها و مشکلات اجتماعی منجر شود.

۵. چالش‌های خصوصی‌سازی زندان‌ها در ایران

در این بخش تلاش می‌شود که به بررسی تجربه خصوصی‌سازی در زندان‌های وکیل‌آباد مشهد و عادل‌آباد شیراز پرداخته و چالش‌های حقوقی و اجتماعی ناشی از آن مورد بررسی قرار گیرد. این تحلیل شامل چالش‌های حقوقی نظیر نقض حقوق بشر و کرامت انسانی زندانیان، ضعف نظارت دولتی و تضاد منافع بین بخش خصوصی و دولتی است. همچنین، اثرات اجتماعی این فرآیند از جمله تضعیف اعتماد عمومی به سیستم قضائی و افزایش نابرابری‌های اجتماعی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. هدف از این مطالعه بررسی پیامدهای

خصوصی‌سازی بر شرایط زندانیان و همچنین تحلیل نقاط ضعف و آسیب‌های ساختاری در این فرآیند است.

۱.۵ آسیب‌شناسی حقوقی خصوصی‌سازی زندان‌ها

آسیب‌شناسی حقوقی خصوصی‌سازی زندان‌ها به چالش‌های عمده‌ای در رعایت حقوق بشر و کرامت انسانی زندانیان منجر می‌شود، چرا که بخش‌های خصوصی، به‌ویژه در تلاش برای کاهش هزینه‌ها، ممکن است خدمات اساسی مانند بهداشت و رفاه را به‌طور ناکافی ارائه دهند. ضعف در نظارت دولتی نیز موجب افزایش تخلفات و فساد در این سیستم‌ها می‌شود و مانع از تضمین حقوق زندانیان می‌گردد. علاوه بر این، تضاد منافع میان بخش‌های دولتی و خصوصی می‌تواند موجب نقض اصول بنیادین حقوقی و تضعیف فرآیند بازپروری و اصلاحی زندانیان شود.

۱.۱.۵ نقض حقوق بشر و کرامت انسانی زندانیان

یکی از چالش‌های عمده حقوقی در فرآیند خصوصی‌سازی زندان‌ها، نقض حقوق بشر و کرامت انسانی زندانیان است. هنگامی که مسئولیت مدیریت زندان‌ها به بخش خصوصی واگذار می‌شود، در بسیاری از موارد، انگیزه‌های اقتصادی می‌توانند بر تصمیمات مدیریتی تأثیر بگذارند و منجر به شرایطی شوند که حقوق زندانیان نادیده گرفته شود. زندانیان ممکن است در معرض رفتارهای تحقیرآمیز و شرایط غیرانسانی قرار گیرند، چرا که بخش خصوصی ممکن است برای کاهش هزینه‌ها از ارائه خدمات اساسی مانند مراقبت‌های بهداشتی، تغذیه مناسب، و شرایط زندگی مناسب خودداری کند. این مسئله، علاوه بر نقض حقوق زندانیان، به بی‌اعتمادی عمومی نسبت به سیستم قضائی و حقوقی کشور می‌انجامد. بسیاری از کارشناسان بر این باورند که هنگامی که سیستم‌های خصوصی در مدیریت زندان‌ها به کار گرفته می‌شوند، کمترین توجه به اصول حقوق بشری و نیازهای اساسی زندانیان صورت می‌گیرد و تنها انگیزه‌های اقتصادی حاکم می‌شود. در نتیجه، این تغییرات می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به کرامت انسانی و حقوق زندانیان وارد کنند. این چالش‌ها به‌ویژه در شرایطی که نظارت دولتی ضعیف است، شدت بیشتری پیدا می‌کند. مطالعات متعدد نشان داده‌اند که در مواردی که مدیریت زندان‌ها به بخش خصوصی واگذار شده، کنترل کمتری بر نحوه رفتار با زندانیان و رعایت استانداردهای حقوق بشری وجود

داشته است (فروتن و وهبی، ۱۳۹۷: ۷۲). در زندان وکیل‌آباد مشهد، زندانیان با کمبود مراقبت‌های بهداشتی، تغذیه نامناسب و شرایط غیراستاندارد زندگی مواجه شدند که به‌طور مستقیم حقوق انسانی آن‌ها را نقض می‌کرد. در زندان عادل‌آباد شیراز نیز، به‌رغم واگذاری کامل مسئولیت‌ها به بخش خصوصی، شاهد کاهش نظارت و عدم توجه به حقوق اساسی زندانیان بودیم. در هر دو زندان، انگیزه‌های مالی بخش خصوصی برای کاهش هزینه‌ها و عدم نظارت مؤثر دولتی، باعث شد که کرامت انسانی زندانیان مورد تهدید قرار گیرد و شرایط زندگی آنان به حداقل‌ها تقلیل یابد (ده‌آبادی و جلیل‌زاده، ۱۳۹۲: ۹۴).

۲.۱.۵ ضعف در نظارت و کنترل دولتی

یکی از چالش‌های عمده حقوقی در خصوصی‌سازی زندان‌ها، ضعف در نظارت و کنترل دولتی است. در سیستم‌های خصوصی، به‌ویژه در بخش‌های حساس مانند زندان‌ها، نظارت و کنترل دولتی می‌تواند تحت تأثیر انگیزه‌های مالی قرار گیرد و به‌درستی انجام نشود. این ضعف در نظارت می‌تواند منجر به تخلفات و فساد در سطح زندان‌ها شود، زیرا بخش خصوصی ممکن است به‌دلیل اولویت‌دهی به سودآوری، به هزینه‌های انسانی و حقوق زندانیان توجه نکند. در بسیاری از موارد، نظارت کافی بر ارائه خدمات به زندانیان و تأمین حقوق آنان وجود ندارد، که این امر می‌تواند تأثیرات منفی زیادی بر شرایط زندانیان داشته باشد. به‌ویژه در زمینه‌های بهداشت، تغذیه، و شرایط زندانیان، کمبود نظارت دولتی می‌تواند منجر به شرایطی غیرانسانی و نامناسب برای زندانیان شود. علاوه بر این، اگر نظارت مؤثر بر عملکرد بخش خصوصی وجود نداشته باشد، زندانیان ممکن است از دسترسی به حقوق خود، از جمله خدمات بهداشتی و آموزشی محروم شوند. در نتیجه، ضعف در نظارت دولتی نه تنها شرایط زندگی زندانیان را به‌طور جدی تهدید می‌کند، بلکه موجب گسترش فساد و سوءاستفاده در زندان‌های خصوصی‌سازی‌شده می‌شود (ده‌آبادی و جلیل‌زاده، ۱۳۹۲: ۹۴).

۳.۱.۵ عدم تفکیک وظایف و تضاد منافع

یکی دیگر از مسائل حقوقی مهم در خصوصی‌سازی زندان‌ها، عدم تفکیک واضح وظایف و تضاد منافع بین بخش‌های دولتی و خصوصی است. هنگامی که بخش خصوصی مسئولیت‌های مختلف از جمله امنیت، بازپروری، و خدمات رفاهی زندانیان را به عهده

می‌گیرد، ممکن است این تضاد منافع در موضوعات مختلفی مانند حقوق زندانیان و میزان امنیت به‌وضوح نمایان شود. برای مثال، در برخی موارد، بخش خصوصی به‌دلیل اولویت‌دهی به سودآوری، ممکن است اقدام به کاهش هزینه‌ها در زمینه‌های اساسی کند که این امر می‌تواند تأثیرات منفی بر حقوق زندانیان داشته باشد. این وضعیت به‌ویژه زمانی مشکل‌ساز می‌شود که بخش‌های خصوصی از نظارت‌های دولتی جدا می‌شوند، چرا که در چنین شرایطی، نظارت و هماهنگی کافی برای اطمینان از اجرای دقیق اصول حقوقی و انسانی وجود ندارد. همچنین، در شرایطی که بخش خصوصی درگیر انجام تمامی وظایف مرتبط با زندان‌ها باشد، منافع اقتصادی ممکن است بر اولویت‌های اصلاحی و بازاجتماعی برای زندانیان غلبه پیدا کند. به عبارت دیگر، زمانی که بخش خصوصی مسئولیت‌های کلیدی مانند امنیت، بازپروری، و خدمات درمانی را به عهده می‌گیرد، ممکن است تلاش کند که قوانین و مقررات اجرایی را در جهت کاهش هزینه‌ها تغییر دهد. این تغییرات می‌تواند منجر به کاهش کیفیت خدمات، بی‌توجهی به نیازهای انسانی زندانیان و در نتیجه نقض حقوق آن‌ها شود. در بسیاری از موارد، بخش خصوصی به‌دلیل انگیزه‌های مالی، از برنامه‌های بازپروری و تربیتی که به نفع زندانیان بود، به‌طور مؤثری حمایت نکرد. این امر نه تنها باعث نقض حقوق زندانیان شد، بلکه شرایط غیرانسانی و ناامن در این زندان‌ها ایجاد کرد. بنابراین، این تضاد منافع نه تنها موجب کاهش کیفیت خدمات شد، بلکه به‌طور مستقیم بر حقوق زندانیان تأثیر منفی گذاشت و مشکلات ساختاری و قانونی در مدیریت زندان‌ها به وجود آورد (شمس، ۱۳۹۷: ۲۵).

۴.۱.۵ تضییع حق دسترسی به عدالت

خصوصی‌سازی زندان‌ها می‌تواند منجر به تضییع حق دسترسی به عدالت برای برخی از زندانیان شود. در سیستم‌های خصوصی، به‌ویژه زمانی که بخش‌های مختلف خدماتی و اصلاحی به پیمانکاران خصوصی واگذار می‌شود، ممکن است این پیمانکاران به دلیل محدودیت‌های مالی و منابع، توانایی ارائه خدمات با کیفیت و به‌موقع را نداشته باشند. یکی از مهم‌ترین خدماتی که ممکن است تحت تأثیر قرار گیرد، خدمات حقوقی و مشاوره‌ای برای زندانیان است. در این شرایط، زندانیان ممکن است از دسترسی به وکیل و مشاوره قانونی مناسب محروم شوند و نتوانند در فرآیند دادرسی به‌طور صحیح از حقوق خود دفاع کنند. این وضعیت می‌تواند به‌ویژه زمانی تشدید شود که بخش‌های خصوصی هیچ الزامی

به تأمین حقوق اولیه زندانیان نداشته باشند و تنها به فکر کاهش هزینه‌ها و افزایش سود خود باشند. در چنین شرایطی، زندانیان ممکن است از دسترسی به اطلاعات و منابع لازم برای دفاع از خود محروم شوند و به‌طور ناخواسته در معرض حبس‌های طولانی‌مدت و ناعادلانه قرار گیرند. این امر نه تنها نقض حقوق فردی زندانیان است، بلکه عدالت کیفری را به شدت تضعیف می‌کند و به بی‌اعتمادی عمومی نسبت به سیستم قضائی منجر می‌شود. در بسیاری از کشورهای دیگر که تجربه مشابهی داشته‌اند، این مشکل به‌ویژه در زندان‌های خصوصی‌سازی‌شده، به‌وضوح مشاهده شده است (قندرو بیجارپس، ۱۳۸۶: ۹۱).

۵.۱.۵ نابرابری در دسترسی به خدمات اصلاحی

یکی دیگر از چالش‌های حقوقی در خصوصی‌سازی زندان‌ها، ایجاد نابرابری در دسترسی به خدمات اصلاحی و بازپروری است. در بسیاری از زندان‌های خصوصی، به دلیل فشارهای مالی و انگیزه‌های اقتصادی، ممکن است تمرکز کمتری بر برنامه‌های اصلاحی و بازپروری زندانیان صورت گیرد. این امر می‌تواند منجر به افزایش نرخ بازگشت مجرمان به زندان و به‌طور کلی تضعیف هدف اصلی زندان‌ها که اصلاح و بازاجتماعی کردن زندانیان است، شود. در چنین شرایطی، زندانیانی که از توان مالی بیشتری برخوردارند یا در دسته‌های خاصی قرار دارند، ممکن است بتوانند از خدمات اصلاحی بهتری برخوردار شوند. این وضعیت باعث می‌شود که برخی از زندانیان، به دلیل عدم دسترسی به خدمات اصلاحی باکیفیت، فرصتی برای بازاجتماعی شدن پیدا نکنند و در نتیجه، بازگشت مجدد به دنیای جرم و جنایت برای آنان بیشتر می‌شود. علاوه بر این، زندانیانی که از وضعیت مالی ضعیف‌تری برخوردارند یا در گروه‌های آسیب‌پذیرتر قرار دارند، ممکن است از این خدمات محروم شوند. این نابرابری در ارائه خدمات اصلاحی، به‌ویژه در سیستم‌های خصوصی، می‌تواند به افزایش تبعیض و بی‌عدالتی در سیستم زندانبانی منجر شود و عدالت را در فرآیند بازپروری تضعیف کند. این مسئله، در نهایت، نه تنها به بحران‌های فردی برای زندانیان می‌انجامد بلکه اثرات منفی بر امنیت اجتماعی و بازگشت مجرمان به جامعه خواهد داشت (López et al, 2024: 15).

۶.۱.۵ پیامدهای حقوقی عدم اجرای اصول قانونی بودن جرم و مجازات

یکی از آسیب‌های حقوقی دیگر که در خصوصی‌سازی زندان‌ها ممکن است به وجود آید، عدم رعایت اصول بنیادین حقوق کیفری مانند اصل قانونی بودن جرم و مجازات است. در شرایطی که مدیریت زندان‌ها به بخش خصوصی واگذار می‌شود، ممکن است قوانین و مقررات مربوط به مدت حبس و نوع مجازات‌ها به طور نادرست و سلیقه‌ای تفسیر شود. این وضعیت می‌تواند به تبعیض در برخورد با زندانیان منجر شود، زیرا پیمانکاران خصوصی ممکن است براساس منافع مالی و بدون در نظر گرفتن اصل برابری در برابر قانون، مجازات‌ها را به طور ناعادلانه اعمال کنند. علاوه بر این، این امر می‌تواند منجر به اعمال مجازات‌های غیرمتناسب و نقض اصل تناسب جرم و مجازات شود. در چنین شرایطی، حقوق زندانیان به ویژه در رابطه با آزادی مشروط، کاهش مجازات‌ها یا برنامه‌های اصلاحی ممکن است نادیده گرفته شود. در برخی موارد، مدیریت خصوصی زندان‌ها ممکن است از این اصول حقوقی برای افزایش مدت زمان زندانی شدن استفاده کند تا منافع اقتصادی بیشتری کسب کند. به عنوان مثال، زندانیانی که تحت نظارت بخش خصوصی قرار دارند، ممکن است از دسترسی به تسهیلات اصلاحی مانند آزادی مشروط و کاهش مجازات‌ها محروم شوند، زیرا این برنامه‌ها ممکن است منجر به کاهش مدت زمان اقامت آنها در زندان گردد. این نقض اصول حقوقی نه تنها به زندانیان آسیب می‌زند، بلکه به مشروعیت سیستم قضائی کشور نیز لطمه وارد می‌کند و اعتماد عمومی را به سیستم عدالت کیفری کاهش می‌دهد. در ایران، در زندان‌هایی مانند وکیل‌آباد مشهد و عادل‌آباد شیراز، مشاهده شده است که برخی از حقوق زندانیان به ویژه در زمینه کاهش مجازات‌ها و آزادی مشروط نادیده گرفته شده و این مشکلات، به طور قابل توجهی بر اجرای عدالت و نظارت بر فرآیند دادرسی تأثیر منفی گذاشته است (ده آبادی و جلیل زاده، ۱۳۹۲: ۹۴).

۲.۵ آسیب‌شناسی اجتماعی خصوصی‌سازی زندان‌ها در ایران

آسیب‌شناسی اجتماعی خصوصی‌سازی زندان‌ها در ایران نشان می‌دهد که این فرآیند می‌تواند به تضعیف اعتماد عمومی به سیستم قضائی منجر شود، چرا که مردم ممکن است تصور کنند که بخش خصوصی بیشتر به دنبال سودآوری است تا بهبود شرایط زندانیان. این وضعیت همچنین نابرابری‌های اجتماعی را تشدید می‌کند، به ویژه در دسترسی نابرابر به خدمات اصلاحی و فرهنگی، که باعث افزایش تبعیض و بی‌عدالتی در سیستم زندانبانی

می‌شود. در نهایت، خصوصی‌سازی زندان‌ها می‌تواند به کاهش کیفیت خدمات اجتماعی و فرهنگی منجر شود و فرصت‌های بازاجتماعی شدن زندانیان را محدود کند.

۱.۲.۵ تضعیف اعتماد عمومی به سیستم قضائی

خصوصی‌سازی زندان‌ها می‌تواند به تضعیف اعتماد عمومی به سیستم قضائی و عدالت کیفری منجر شود. هنگامی که مسئولیت مدیریت زندان‌ها به بخش خصوصی واگذار می‌شود، این نگرش می‌تواند در ذهن مردم شکل بگیرد که اهداف تجاری و اقتصادی بر اجرای عدالت غلبه پیدا کرده است. به‌ویژه، ممکن است تصور شود که بخش خصوصی به‌جای توجه به اصلاح و بازاجتماعی کردن زندانیان، بیشتر به دنبال سودآوری و کاهش هزینه‌ها است. این امر می‌تواند موجب کاهش اعتماد عمومی به سیستم قضائی شود، زیرا ممکن است مردم به این باور برسند که حقوق زندانیان و کرامت انسانی آنها برای بخش خصوصی اهمیتی ندارد. در چنین شرایطی، بی‌اعتمادی عمومی نسبت به توانایی سیستم قضائی در تحقق عدالت افزایش می‌یابد و افراد به این نتیجه می‌رسند که زندان‌ها بیشتر به ابزارهایی برای درآمدزایی تبدیل شده‌اند تا مؤسسات اصلاحی (Appleman, 2018: 607). این نگرش می‌تواند به‌ویژه در جوامعی که پیش از این نیز با مشکلات فساد یا ناعدالتی مواجه بوده‌اند، احساس بی‌عدالتی عمومی را تشدید کند. در نتیجه، تضعیف اعتماد عمومی می‌تواند به ناتوانی در اجرای قوانین و ایجاد بحران در تعامل میان مردم و نهادهای قانونی منجر شود. اعتماد عمومی به سیستم قضائی برای برقراری نظم و عدالت ضروری است و فقدان آن می‌تواند به افزایش نارضایتی اجتماعی و بی‌ثباتی منجر شود.

۲.۲.۵ افزایش نابرابری‌های اجتماعی

خصوصی‌سازی زندان‌ها می‌تواند نابرابری‌های اجتماعی را در زمینه‌های مختلف افزایش دهد. در زندان‌های خصوصی‌سازی شده، دسترسی به خدمات اصلاحی و رفاهی ممکن است به وضعیت مالی زندانیان وابسته باشد. زندانیانی که از وضعیت مالی بهتری برخوردارند، ممکن است بتوانند از خدمات اصلاحی بهتری مانند آموزش، مشاوره حقوقی و بازپروری بهره‌مند شوند، در حالی که زندانیان کم‌درآمد از این امکانات محروم می‌شوند. این نابرابری‌ها نه تنها به مشکلات فردی زندانیان می‌افزاید، بلکه به افزایش فاصله‌های اجتماعی و ایجاد تفرقه در داخل جامعه منجر می‌شود. در واقع، این نوع نابرابری می‌تواند

منجر به ایجاد یک شکاف عمیق‌تر بین افشار مختلف اجتماعی شود (Leighton, 2018: 67). در چنین شرایطی، اعتماد به سیستم اصلاحی و قضائی تضعیف می‌شود و احساس بی‌عدالتی در جامعه گسترش می‌یابد. این امر نه تنها به مشکلات زندانیان بلکه به افزایش جرائم و نارضایتی عمومی می‌انجامد. در ایران، خصوصی‌سازی زندان‌ها به‌ویژه در زندان‌هایی مانند وکیل‌آباد مشهد و عادل‌آباد شیراز، نگرانی‌هایی را در مورد تشدید نابرابری‌ها در دسترسی به خدمات اصلاحی و بازپروری ایجاد کرده است. این وضعیت می‌تواند به تشدید شکاف‌های اجتماعی و تضعیف اعتماد عمومی به سیستم قضائی در ایران منجر شود.

۳.۲.۵ کاهش کیفیت خدمات اجتماعی و فرهنگی

در بسیاری از زندان‌های خصوصی‌سازی‌شده، به دلیل تمرکز بر سودآوری و کاهش هزینه‌ها، ممکن است کیفیت خدمات اجتماعی و فرهنگی کاهش یابد. خدماتی مانند آموزش، مشاوره و برنامه‌های تفریحی که به بازاجتماعی شدن زندانیان کمک می‌کنند، ممکن است در سیستم‌های خصوصی اولویت کمتری داشته باشند. بخش‌های خصوصی که به دنبال سود هستند، ممکن است به برنامه‌های آموزشی و فرهنگی که تأثیر مستقیمی بر درآمدزایی آن‌ها ندارند، توجهی نکنند. این بی‌توجهی می‌تواند منجر به کاهش فرصت‌های زندانیان برای بهبود وضعیت شخصی و بازگشت سالم به جامعه شود. به‌ویژه در زندان‌هایی که ظرفیت بالای زندانی دارند، کمبود منابع برای ارائه خدمات آموزشی و فرهنگی به شدت محسوس است (Holahan, 2023: 336-340). این کاهش کیفیت خدمات، می‌تواند به بازگشت مجدد زندانیان به چرخه جرم و جنایت منجر شود. از طرفی، این وضعیت ممکن است شرایطی ایجاد کند که زندانیان به جای تمرکز بر اصلاح و بازاجتماعی شدن، به سراغ رفتارهای ضد اجتماعی و تخریبی بروند. همچنین، کاهش کیفیت خدمات فرهنگی و اجتماعی در زندان‌ها، می‌تواند اثرات منفی بر سلامت روانی زندانیان بگذارد و در نهایت به ایجاد مشکلات اجتماعی و اقتصادی برای جامعه منتهی شود. در ایران، زندان‌هایی مانند وکیل‌آباد مشهد و عادل‌آباد شیراز که تحت مدیریت بخش‌های خصوصی قرار دارند، شاهد کاهش کیفیت خدمات اجتماعی و فرهنگی بوده‌اند که منجر به نارضایتی زندانیان و عدم توانایی در بازاجتماعی شدن آن‌ها شده است.

۴.۲.۵ ایجاد فرهنگ سودآوری بر کرامت انسانی

خصوصی‌سازی زندان‌ها می‌تواند فرهنگ سودآوری را به جای فرهنگ احترام به کرامت انسانی ترویج کند. هنگامی که زندان‌ها به بخش خصوصی واگذار می‌شوند، این بخش‌ها ممکن است بیشتر به دنبال سودآوری باشند تا رعایت حقوق زندانیان و توجه به اصول انسانی. این تغییر نگرش می‌تواند منجر به شرایطی شود که زندانیان به‌عنوان کالای اقتصادی و نه به‌عنوان افرادی که نیاز به بازپروری دارند، دیده شوند. به‌ویژه در شرایطی که زندانیان به نیروی کار ارزان‌قیمت تبدیل می‌شوند، حقوق اولیه آن‌ها از جمله حق بر کرامت انسانی و بهداشت نادیده گرفته می‌شود. این نوع نگاه می‌تواند باعث شود که زندانیان تنها به‌عنوان ابزارهایی برای کاهش هزینه‌ها و افزایش سود مورد استفاده قرار گیرند. در چنین شرایطی، اصول اساسی حقوق بشر و کرامت انسانی که باید در فرآیند زندانبانی رعایت شود، به حاشیه رانده می‌شود. در نهایت، این رویکرد می‌تواند به تشدید شرایط غیرانسانی در زندان‌ها منجر شود که موجب آسیب به جایگاه حقوق بشر و نقض حقوق زندانیان می‌گردد (Ahmed, 2025: 24-29). این تغییر فرهنگی می‌تواند به بی‌توجهی به نیازهای اجتماعی و انسانی زندانیان منجر شده و تأثیرات منفی اجتماعی و فرهنگی گسترده‌ای به دنبال داشته باشد. در ایران، در زندان‌هایی مانند وکیل‌آباد مشهد و عادل‌آباد شیراز که تحت مدیریت بخش‌های خصوصی قرار دارند، شاهد تبدیل زندانیان به نیروی کار ارزان و بی‌توجهی به حقوق انسانی آن‌ها بوده‌ایم که به افزایش نارضایتی و شرایط غیرانسانی در این زندان‌ها منجر شده است.

۶. نتیجه‌گیری

خصوصی‌سازی زندان‌ها به فرآیندی اطلاق می‌شود که در آن مدیریت و اداره زندان‌ها از سوی دولت به بخش خصوصی واگذار می‌شود. در این سیستم، بخش خصوصی مسئولیت‌های مختلفی از جمله تأمین امکانات، خدمات بهداشتی، تغذیه، و حتی امنیت را بر عهده می‌گیرد، به این امید که بتواند با استفاده از بهره‌وری بیشتر و کاهش هزینه‌ها، شرایط بهتری را برای زندانیان فراهم آورد. اما در بسیاری از کشورهای مختلف، این نوع خصوصی‌سازی به مشکلات حقوقی، اجتماعی و اخلاقی دامن زده است. در ایران نیز تلاش‌هایی برای خصوصی‌سازی زندان‌ها صورت گرفته است که به دنبال آن مشکلات زیادی در زمینه‌های حقوقی و اجتماعی به وجود آمده است. این مقاله به بررسی

آسیب‌شناسی حقوقی و اجتماعی خصوصی سازی زندان‌ها در ایران پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه این روند به نقض حقوق بشر زندانیان و تشدید بحران‌های اجتماعی منجر می‌شود.

خصوصی سازی زندان‌ها در ایران با مشکلات عمده حقوقی مواجه است که به شدت بر حقوق بشر زندانیان تأثیر می‌گذارد. مهم‌ترین آسیب حقوقی این فرایند، نقض حقوق انسانی زندانیان است که ناشی از انگیزه‌های مالی بخش خصوصی است که به کاهش هزینه‌ها و سودآوری اهمیت بیشتری می‌دهد. در بسیاری از موارد، حقوق اساسی زندانیان مانند حق دسترسی به خدمات بهداشتی، تغذیه مناسب و مراقبت‌های پزشکی به شدت نادیده گرفته می‌شود. این وضعیت در زندان‌هایی مانند وکیل آباد مشهد و عادل آباد شیراز کاملاً مشهود است، جایی که به دلیل ضعف در نظارت دولتی، شرایط غیرانسانی و تهدید کرامت انسانی زندانیان به‌طور گسترده‌ای گزارش شده است. در چنین شرایطی، زندانیان تحت مدیریت خصوصی به طور جدی از حقوق قانونی خود محروم می‌شوند و سیستم قضائی نیز دچار بحران اعتماد عمومی می‌شود. با عدم تفکیک واضح وظایف میان بخش دولتی و خصوصی، تضاد منافع و مشکلات مدیریتی افزایش می‌یابد و نظارت بر اجرای قوانین به شدت ضعیف می‌شود. این چالش‌ها در نهایت موجب تضعیف اصول حقوق بشر در سیستم زندانبانی ایران می‌شود.

در سطح اجتماعی، خصوصی سازی زندان‌ها می‌تواند به تشدید نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی منجر شود. یکی از اثرات منفی این فرایند، ایجاد شکاف‌های اجتماعی است که بر اساس وضعیت مالی و اجتماعی زندانیان، دسترسی به خدمات اصلاحی و رفاهی در زندان‌ها را متفاوت می‌کند. زندانیانی که از توان مالی بالاتری برخوردارند، ممکن است از برنامه‌های اصلاحی با کیفیت بالاتری بهره‌مند شوند، در حالی که زندانیان کم‌درآمد یا آسیب‌پذیرتر به‌راحتی از این خدمات محروم می‌مانند. این نابرابری‌ها در زندان‌های خصوصی سازی شده، علاوه بر آسیب به زندانیان، باعث افزایش احساس بی‌عدالتی در جامعه می‌شود و به بحران‌های اجتماعی دامن می‌زند. همچنین، این وضعیت می‌تواند به از بین رفتن فرصت‌های واقعی بازاجتماعی شدن برای بسیاری از زندانیان منجر شود و در نهایت نرخ بازگشت به جرم را افزایش دهد. به‌ویژه در سیستم‌های خصوصی سازی شده، انگیزه‌های مالی موجب می‌شود که بخش خصوصی بیشتر به دنبال سودآوری باشد تا اصلاح رفتار زندانیان و بازپروری آنها. این امر نه تنها مشکلات اجتماعی

جدیدی ایجاد می‌کند، بلکه به تضعیف پیوستگی اجتماعی و اعتماد عمومی به سیستم قضائی نیز منجر می‌شود.

برای کاهش پیامدهای منفی خصوصی‌سازی زندان‌ها و تضمین رعایت حقوق زندانیان، لازم است اصلاحاتی ساختاری در این حوزه صورت گیرد. نخست، تدوین و اجرای مقررات دقیق نظارتی بر عملکرد شرکت‌های خصوصی با مشارکت نهادهای مستقل حقوق بشری و قضائی ضروری است. دوم، شفاف‌سازی قراردادها و الزام شرکت‌ها به رعایت استانداردهای حداقلی خدمات بهداشتی، رفاهی و اصلاحی باید در دستور کار قرار گیرد. سوم، ایجاد سامانه‌های گزارش‌دهی عمومی و مکانیزم‌های پاسخ‌گویی شفاف می‌تواند به افزایش اعتماد عمومی کمک کند. همچنین، دولت باید بر ارائه آموزش‌های مستمر به کارکنان زندان و ارتقاء کیفیت خدمات فرهنگی و روانشناختی تأکید داشته باشد. در نهایت، اولویت‌بخشی به بازپروری به‌جای سودآوری و بازنگری در الگوهای مشارکت بخش خصوصی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی زندانیان باید به عنوان اصول بنیادین سیاست‌گذاری در این حوزه مدنظر قرار گیرد.

کتاب‌نامه

- بهمنی، مجید، حاجی تبار فیروزجانی، حسن، و احسانپور، سیدرضا. (۱۴۰۰). مداخله بخش خصوصی در زندان در ایران و آمریکا. مجله علمی پژوهشی حقوق پزشکی، ۱۵ (۷۶۵-۷۵۳).
- جمادی، فرحناز؛ جانی پور، علی و بابایی، داریوش. (۱۴۰۴). جامعه‌شناسی خصوصی‌سازی عدالت کیفری و فرصت‌ها و چالش‌ها. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۱۶ (۱)، -.
- ده آبادی، احمد و جلیل‌زاده، مرتضی. (۱۳۹۲). شکل‌گیری زندان‌های خصوصی و مطالعه تطبیقی آن در ایران و آمریکا. مجله حقوقی دادگستری، ۷۷ (۸۳).
- شمس، علی. (۱۳۸۱). طرح ایجاد زندان خصوصی در ایران. تهران: مرکز آموزش و پرورش زندان‌ها.
- فروتن، مصطفی و وهبی، زهرا. (۱۳۹۷). جایگاه زندان‌های خصوصی در حقوق کیفری ایران و ایالات متحده آمریکا (کالیفرنیا و تگزاس). فصلنامه تمدن حقوقی، ۱ (۱).
- قندرو بیجارپس، اسماعیل. (۱۳۸۶). موقعیت حبس در فقه و حقوق جزای ایران، ج ۱. تهران: انتشارات اندیشه شمس.
- کلان فر نیانی، مهدی. (۱۳۹۶). خصوصی‌سازی زندان در حقوق جزای ایران. مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، ۳ (۴)، ۴۰-۴۹.

وکیل‌زاده، سمانه. (۱۴۰۰). جایگاه خصوصی‌سازی نظام زندانبانی در پیشگیری از تکرار جرم. تهران: امجد.

- Ahmed, H. (2025). Prison privatization and its impacts on inmate quality of life: An analysis through Logan's eight dimensions model. Pace University.
- Appleman, L. I. (2018). Cashing in on convicts: Privatization, punishment, and the people. *Utah Law Review*, 2018(3), Article 2.
- Austin, J., & Coventry, G. (2001). *Emerging Issues on Privatized Prisons*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Assistance.
- Bowman, B., Cutrona, C. E., & Russell, D. W. (2021). *Privatization and Its Impact on Correctional Systems*. New York: Routledge.
- Dorfman, A., & Harel, A. (2020). *The Cambridge Handbook of Privatization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairfax, R. A. Jr. (2010). Outsourcing Criminal Prosecution? - The Limits of Criminal Justice Privatization. *University of Chicago Legal Forum*, 2010(10).
- Holahan, P. (2023). The perils of privatization: Exploring the side effects of privatized correctional health care in favor of a public delivery model. *Washington and Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, 29(3), Article 9.
- Kim, D.-Y. (2022). Prison Privatization: An Empirical Literature Review and Path Forward. *International Criminal Justice Review*, 32(1).
- Kyle, P. H. (2013). Contracting for Performance: Restructuring the Private Prison Market. *William & Mary Law Review*, 54, 2087–2130.
- Leighton, P., & Selman, D. (2013). Private Prisons, the Criminal Justice–Industrial Complex and Bodies Destined for Profitable Punishment. In W. S. DeKeseredy & M. Dragiewicz (Eds.), *Routledge Handbook of Critical Criminology* (Chapter 5, pp. 102-128). Routledge
- Lichtenstein, A. (2001). *Twice the Work of Free Labor: The Political Economy of Convict Labor in the New South*. London: Verso.
- López, E. L., Woolhandler, S., Himmelstein, D. U., Hawks, L., Dickman, S., Gaffney, A., Bor, D., Schrier, E., Cai, C., Azaroff, L. S., & McCormick, D. (2024). Health, access to care, and financial barriers to care among people incarcerated in US prisons. *JAMA Internal Medicine*.
- Pratt, T. (2019). Cost–benefit analysis and privatized corrections. *Criminology & Public Policy*, 18.
- Pric, A., & Morris, J. (2012). *Privatization in Criminal Justice Systems: A Comparative Study*. Oxford: Oxford University Press.
- Rahall, W. (2014). Private Prisons and the Marketplace: Why Private Prison Advocates Misunderstand the Free Market. *Fordham Law Review*, 82(3).
- Shetreet, S., Chodosh, H. E., & Helland, E. (2021). *Challenged Justice: In Pursuit of Judicial Independence*. Leiden: BRILL.

- Spiereburg, P. (1998). *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Tilley, N. (2018). Privatizing Crime Control. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 679(1).
- Vilher, L. L. (2017). Private Prisons and the Need for Greater Transparency: Private Prison Information Act. *Brooklyn Journal of Corporate, Financial & Commercial Law*, 12.